

Belgeo

Revue belge de géographie

2 | 2003

Geographical marks at the dawn of the 21st century

Nationale kopstukken, lokale sterkhouders en onbekende kandidaten

Een analyse van de lokale verankering van kandidaten en gekozenen bij de parlementsverkiezingen van 18 mei 2003

National heavyweights, local strongholders and unknown candidates. An analysis of the local anchorage of candidates and elected MPs at the Belgian parliamentary elections of 2003

Grandes pointures nationales, fiefs locaux et candidats inconnus. Une analyse de l'ancrage local des candidats et des élus aux élections législatives belges de 2003

Bram Wauters, Jo Noppe et Stefaan Fiers

Édition électronique

URL : <http://journals.openedition.org/belgeo/16247>

DOI : 10.4000/belgeo.16247

ISSN : 2294-9135

Éditeur :

National Committee of Geography of Belgium, Société Royale Belge de Géographie

Édition imprimée

Date de publication : 30 juin 2003

Pagination : 165-194

ISSN : 1377-2368

Référence électronique

Bram Wauters, Jo Noppe en Stefaan Fiers, « Nationale kopstukken, lokale sterkhouders en onbekende kandidaten », *Belgeo* [Online], 2 | 2003, Online op 30 juillet 2003, geraadpleegd op 01 mai 2019. URL : <http://journals.openedition.org/belgeo/16247> ; DOI : 10.4000/belgeo.16247

Ce document a été généré automatiquement le 1 mai 2019.

Belgeo est mis à disposition selon les termes de la licence Creative Commons Attribution 4.0 International.

Nationale kopstukken, lokale sterkhouders en onbekende kandidaten

Een analyse van de lokale verankering van kandidaten en gekozenen bij de parlementsverkiezingen van 18 mei 2003¹

National heavyweights, local strongholders and unknown candidates. An analysis of the local anchorage of candidates and elected MPs at the Belgian parliamentary elections of 2003

Grandes pointures nationales, fiefs locaux et candidats inconnus. Une analyse de l'ancrage local des candidats et des élus aux élections législatives belges de 2003

Bram Wauters, Jo Noppe et Stefaan Fiers

- 1 In de afgelopen legislatuur werd er uitgebreid en in verschillende stappen ge-sleuteld aan de Belgische kieswetgeving². In deze kieswethervorming kunnen vijf hoofdlijnen onderscheiden worden: de invoering van provinciale kieskringen; de mogelijkheid om kandidaat te zijn zowel voor Kamer als voor Senaat; de invoering van een provinciale kiesdrempel van vijf procent; de halvering van de over te dragen voorraad lijststemmen en tenslotte de verplichting om evenveel mannen als vrouwen op een kandidatenlijst te hebben, met daarnaast nog de regel dat de eerste drie kandidaten niet van hetzelfde geslacht mogen zijn.
- 2 In dit artikel gaat de aandacht voornamelijk naar één aspect van deze hervorming, nl. de vergroting van de kieskringen. De vroegere kieskringen, die ingevolge de Grondwetswijziging van 1993 in de meeste gevallen samenvoegingen waren van gerechtelijke arrondissementen, werden vergroot tot op het niveau van de provincies³.
- 3 De voornaamste kritiek op de hervorming van de kieskringen was dat door de schaalvergroting de afstand tussen kiezer en gekozene gevoelig zou toenemen, waardoor beiden nog meer van elkaar zouden vervreemden (CD&V, 2002). Daardoor zou het gewicht van een lokale achterban kleiner worden. Bovendien werd gevreesd dat dit zou leiden tot een toename van de personalisering en de mediatisering, ten voordele van de

regerende partijen (N-VA, 2003). Men vreesde dat enkel via de media over gans de provincie bekende kopstukken aan de bak zouden komen en hieruit stemmen voordeel zouden halen. De kritiek kwam overigens niet alleen uit oppositiehoeke (Tant, Lano en De Loor, 2002)⁴. Anderhalf jaar na de hervorming zegt Kamervoorzitter Herman De Croo (VLD) het bijzonder scherp: «Politiek voeren op volksverbonden wijze sterft uit bij provinciale kieskringen. Wie haalt dan nog succes? Politici uit dichtbevolkte gebieden en politici die de media in hun zak hebben. Al de rest sterft uit.» (De Croo, 2003).

- 4 De wijze waarop een entiteit is opgedeeld in kieskringen is inderdaad een zeer belangrijke factor om een onderscheid te maken tussen kiesstelsels en de effecten die deze hebben (Rae, 1971; Taagepera & Shugart, 1989; Lijphart, 1994). De indeling in kieskringen gebeurt meestal op territoriale basis, maar dit kan ook gebeuren op functionele basis of op basis van bepaalde eigenschappen van de bevolking (Lijphart, 1986)⁵. Een belangrijk argument om een indeling in kleine kieskringen op basis van territoriale gronden te verantwoorden is het feit dat een vertegenwoordiger dan meer contact kan hebben met degenen die hij vertegenwoordigt (Reeve & Ware, 1992). Reeve en Ware nuanceren dit echter meteen door te stellen dat zelfs de meest actieve volksvertegenwoordiger omwille van praktische redenen slechts in contact komt met een beperkt deel van degenen die hij vertegenwoordigt. Niettemin lijkt de kritiek op de nieuwe kieswet ervan uit te gaan dat in grotere kieskringen de kans op contact tussen kiezer en kandidaat kleiner zal zijn dan in een stelsel met kleine kieskringen.
- 5 In het verleden zagen vele Belgische parlementsleden zich wel degelijk als spreekbuis van hun streek. Uit een onderzoek uit 1986 blijkt dat 45% zichzelf in de eerste plaats ziet als vertegenwoordiger van de kiezers uit zijn streek, en 33% ziet zichzelf primair zelfs als vertegenwoordiger van de partijkiezers uit zijn streek (I.A.O., 1986). Hieruit komt een sterke lokale reflex naar voren. Amper 7% ziet zich als het constitutioneel vooropgestelde «vertegenwoordiger van de hele natie».
- 6 De vraag is evenwel of in het verleden de streek die de gekozenen vertegenwoordigde ook al niet kleiner was dan de eigenlijke kieskring. Die kieskringen waren niet altijd even logisch opgebouwd en bestonden vaak uit meerdere kernen (Maddens, 1995).
- 7 Tenslotte wordt in een stelsel met kleine kieskringen wel de territoriale representativiteit gewaarborgd, maar dreigt de representativiteit op andere domeinen verwaarloosd te worden. Partijen spelen in kleine kieskringen graag op zeker door kandidaten met voldoende politieke ervaring en een zekere reputatie naar voren te schuiven. In het Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld waren blanke middle-class mannen daardoor oververtegenwoordigd in het Parlement (Reeve & Ware, 1992). De relatieve ondervertegenwoordiging van vrouwen in meerderheidsstelsels en in kiesstelsels met kleine kieskringen is in deze eveneens tekenend (Rule, 1987).
- 8 Ondanks deze nuanceringen was er toch grote ongerustheid over de lokale verankering van zowel kandidaten als gekozenen in de nieuwe provinciale kieskringen.
- 9 In dit artikel wordt een antwoord gegeven op een dubbele onderzoeksvraag. Enerzijds gaan we na in hoeverre er, ondanks de verwachte negatieve invloed van de hervorming, lokaal verankerde kandidaten op de kieslijsten stonden voor de parlementsverkiezingen van 18 mei 2003.
- 10 Anderzijds zullen we ook nagaan in hoeverre deze lokaal verankerde kandidaten ook gekozen worden en dus tot in het parlement doordringen. Daarbij is het niet onze bedoeling diep in te gaan op de traditionele mechanismen voor verkiezing

(lijstensamenstelling, nuttige volgorde...)⁶. De ambities van dit artikel liggen daarentegen meer bescheiden in het in kaart brengen van de lokale verankering van de daadwerkelijk gekozenen.

- 11 Voor een groot deel van de analyse ontberen we vergelijkbare cijfers uit het verleden, wat een vergelijking over tijd onmogelijk maakt. Zo is het niet mogelijk om na te gaan of de recente hervormingen aan de kieswet geleid hebben tot een ander kandidatenprofiel en andere gekozenen in vergelijking met vorige verkiezingen. De data die hier gepresenteerd worden, zijn immers gebaseerd op het KANDI2003-onderzoek⁷ van de Afdeling Politologie, en dit is in de Belgische context de allereerste gesystematiseerde verzameling van een aantal sociografische gegevens van kandidaten bij verkiezingen. Het blijft hier dus bij het zoeken naar een antwoord op de vraag of er in de provinciale kieskringen sprake is van lokale verankering, en dit bekeken voor zowel kandidaten als voor gekozenen.
- 12 Lokale verankering wordt hier op drie verschillende manieren geoperationaliseerd. Het zijn belangrijke elementen waarlangs kandidaten een plaatselijk «independent kingdom» kunnen opbouwen (Dewachter, 2001)⁸. Op de eerste plaats wordt gekeken naar de verstedelijkingsgraad van de woonplaats van de kandidaten en de gekozenen. Op tweede plaats komt aan bod in hoeverre de kandidaten en gekozenen op lokaal vlak politiek actief zijn. Lokaal activisme vormt een goed aanduiding van de mate waarin politici voeling houden en steunen op een lokale basis. Afsluitend wordt een analyse gemaakt van de spreiding van de voorkeurstemmen van de kandidaten en gekozenen over de verschillende kieskantons van hun kieskring. Haalt een kandidaat of gekozene vooral stemmen in het gebied waar hij/zij woont of zijn zijn/haar stemmen min of meer gelijkmatig gespreid over de gehele kieskring?

De lokale verankering van de kandidaten en gekozenen op 18 mei 2003

- 13 In onze analyse van de verkiezingen van 18 mei 2003 hebben we de zeven grootste partijen opgenomen, die samen zes kieslijsten hebben ingediend (SP.A en Spirit diende een gezamenlijke lijst in)⁹. Aangezien deze partijen in elke provincie en voor de Senaat opkwamen met volledige lijsten, gaat het per lijst om 198 kandidaten¹⁰. In totaal gaat het om 1.188 kandidaten en 113 gekozenen. In tabel 1 is te zien hoe deze kandidaten en gekozenen verdeeld zijn over de verschillende kieskringen.

Tabel 1. Overzicht van het aantal effectieve kandidaten, kandidaat-opvolgers en gekozenen per kieskring.

	Kandidaten per partij			Gekozenen					
	Eff.	Opv.	Totaal	CD&V	N-VA Spirit	SP.A - Blok	Vlaams	VLD	Totaal
Kamer	101	58	159	21	1	23	18	25	88
Antwerpen	24	13	37	5	-	6	7	6	24
B-H-V	22	12	34	2	-	2	2	3	9
Leuven	7	6	13	2	-	2	1	2	7
Limburg	12	7	19	3	-	4	2	3	12
Oost-Vl.	20	11	31	4	-	5	4	7	20
West-Vl.	16	9	25	5	1	4	2	4	16
Senaat	25	14	39	6	-	7	5	7	25
Totaal K+S	126	72	198	27	1	30	23	32	113

Verstedelijingsgraad

- 14 Een eerste belangrijke variabele inzake lokale verankering is de woonplaats van de kandidaten. Daarbij kan onderscheid gemaakt worden tussen verschillende categorieën van steden en gemeenten. Er zijn voor de gemeenten in België al herhaalde pogingen ondernomen om te komen tot een classificatie (Van Waelvelde en Van der Haegen, 1968; Dewachter, 1970; Donnay en Mérenne-Schoumaker, 1986; Mérenne-Schoumaker, Van der Haegen en Van Hecke, 1998; Van Hecke, 1998). In dit artikel wordt gebruik gemaakt van drie dergelijke classificaties.
- 15 Wegens het verschillende kiessysteem – provinciale kieskringen voor de Kamer tegenover één groot Nederlandstalig kiescollege voor de Senaat – gebeurt de analyse van de woonplaats apart voor de Kamer- en de Senaatskandidaten en -gekozenen.
- 16 Op de eerste plaats wordt de verstedelijingsgraad van de Vlaamse en Brusselse steden en gemeenten onderzocht zoals die in 1998 op basis van de volkstelling van 1991 werd opgesteld (Mérenne-Schoumaker, *et al.*, 1998). Bij deze categorisering werd zowel de morfologische als de functionele verstedelijking van de gemeenten in kaart gebracht. Tabel 2 geeft de mate van overeenstemming weer van de verdeling van de Kamerkandidaten en -gekozenen uit het Vlaams Gewest ten opzichte van de spreiding van de gehele bevolking over de verschillende categorieën van steden en gemeenten in dat gewest¹¹.

Tabel 2. Classificatie van de gemeenten en verdeling van de bevolking⁽¹²⁾, de Kamer-kandidaten en -gekozenen van het Vlaamse Gewest naar verstedelijkingsgraad.

Gemeenten	Bevolking			Kandidaten		Gekozenen	
	Fi	%	%	Fi	%	Fi	%
A Centrale gemeenten van belangrijkste agglomeraties	13	4,2	24,7	194	21,3	35	41,2
B Gemeenten met sterke morfologische en ...							
1 ...sterke functionele verstedelijking	10	3,3	5,3	50	5,5	7	8,2
2 ...matige functionele verstedelijking	25	8,1	10,6	105	11,5	5	5,9
3 ...zwakke functionele verstedelijking	76	24,7	18,2	204	22,4	10	11,8
C Gemeenten met matige morfologische en ...							
1 ...sterke functionele verstedelijking	11	3,6	5,6	54	5,9	7	8,2
2 ...matige functionele verstedelijking	23	7,5	8,5	74	8,1	8	9,4
3 ...zwakke functionele verstedelijking	111	36,0	21,9	188	20,7	8	9,4
D Gemeenten met zwakke morfologische en ...							
1 ...sterke functionele verstedelijking	0	0,0	0,0	0	0,0	0	0,0
2 ...matige functionele verstedelijking	5	1,6	1,3	12	1,3	3	3,5
3 ...zwakke functionele verstedelijking	26	8,4	3,2	25	2,7	2	2,4
E Rurale gemeenten	8	2,6	0,8	4	0,4	0	0,0
	308	100,0	100,1	910	100,0	85	100,0

- 17 Er is een grote gelijkenis tussen de herkomst van de kandidaten en de verdeling van de Vlaamse bevolking over de verschillende categorieën van steden en gemeenten. Net geen kwart (24,7%) van de Vlaamse bevolking woont in de «centrale gemeenten van de belangrijkste agglomeraties». Bij de 910 Vlaamse Kamerkandidaten is dat 21,3%. De B3-gemeenten zijn licht oververtegenwoordigd bij de Kamerkandidaten, de C3-gemeenten dan weer lichtjes ondervertegenwoordigd. De kandidatenlijsten vormen op dit vlak dus een goede spiegel van de bevolking.
- 18 Dat is heel wat minder het geval wanneer gekeken wordt naar de 85 gekozenen in de Kamer woonachtig in het Vlaamse Gewest. De meest verstedelijkte gemeenten (de A-gemeenten) zijn zeer duidelijk oververtegenwoordigd (41,2% tegenover 24,7% bij de gehele bevolking). Een aantal andere categorieën zijn sterk ondervertegenwoordigd: de B2-, B3- en C3-gemeenten.
- 19 Wanneer gebruik gemaakt wordt van een andere mogelijke categorisering van de verschillende steden en gemeenten – met name de in 1998 gemaakte actualisering van de stedelijke hiërarchie in België (Van Hecke, 1998) –, komt men min of meer tot hetzelfde resultaat. Bij deze categorisering wordt op basis van een aantal uiteenlopende indicatoren een rangordening opgemaakt van alle Belgische steden en gemeenten. Die rangordening valt uiteen in acht grote categorieën. Het gaat daarbij om de grote steden, de regionale steden, de goed uitgeruste, behoorlijk uitgeruste en zwak uitgeruste kleine steden en de goed uitgeruste, matig uitgeruste en zwak uitgeruste niet-stedelijke gemeenten. Uit tabel 3.a blijkt dat de verdeling van de Kamerkandidaten weerom in sterke mate overeenstemt met de verdeling van de Vlaamse bevolking voor de verschillende steden en gemeenten. Wat de gekozenen betreft, is ook hier duidelijk sprake van een oververtegenwoordiging van de meest verstedelijkte gebieden (de grote

steden, de regionale steden en de goed uitgeruste kleine steden) en een ondervertegenwoordiging van de verschillende categorieën van niet-stedelijke gemeenten. Bij deze categorisering vallen in tegenstelling tot de vorige categorisering de 19 Brusselse gemeenten wel in verschillende categorieën uiteen. Uit tabel 3.b blijkt dat net als in Vlaanderen ook in het Brussels Gewest de meest verstedelijkte gebieden sterk oververtegenwoordigd zijn bij de gekozenen, zij het dat het voor de Kamer slechts om drie gekozenen gaat.

Tabel 3. a) Classificatie van de gemeenten en verdeling van de bevolking, de Kamerkandidaten en -gekozenen van het Vlaamse Gewest naar stedelijke hiërarchie; b) Classificatie van de gemeenten en verdeling van de bevolking, de Kamerkandidaten en de -gekozenen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest naar stedelijke hiërarchie.

Gemeenten	Bevolking			Kandidaten		Gekozenen	
	FI	%	%	FI	%	FI	%
1 Grote steden	2	0,7	11,4	73	8,0	16	18,8
2 Regionale steden	11	3,6	13,3	121	13,3	19	22,4
3 Goed uitgeruste kleine steden	21	6,8	10,8	108	11,9	14	16,5
4 Behoorlijk uitgeruste kleine steden	9	2,9	3,6	29	3,2	5	5,9
5 Zwak uitgeruste kleine steden	15	4,9	6,6	64	7,0	5	5,9
6 Goed uitgeruste niet-stedelijke gemeenten	75	24,4	24,4	244	26,8	15	17,6
7 Matig uitgeruste niet-stedelijke gemeenten	144	46,8	27,0	239	26,3	10	11,8
8 Zwak uitgeruste niet-stedelijke gemeenten	31	10,1	3,0	32	3,5	1	1,2
	308	100,2	100,1	910	100,0	85	100,0

Gemeenten	Bevolking			Kandidaten		Gekozenen	
	FI	%	%	FI	%	FI	%
1 Grote steden	1	5,3	14,1	9	20,5	2	66,7
2 Regionale steden	0	0,0	0,0	0	0,0	0	0,0
3 Goed uitgeruste kleine steden	3	15,8	21,6	4	9,1	1	33,3
4 Behoorlijk uitgeruste kleine steden	0	0,0	0,0	0	0,0	0	0,0
5 Zwak uitgeruste kleine steden	0	0,0	0,0	0	0,0	0	0,0
6 Goed uitgeruste niet-stedelijke gemeenten	15	79,0	64,3	31	70,5	0	0,0
7 Matig uitgeruste niet-stedelijke gemeenten	0	0,0	0,0	0	0,0	0	0,0
8 Zwak uitgeruste niet-stedelijke gemeenten	0	0,0	0,0	0	0,0	0	0,0
	19	100,1	100,0	44	100,0	3	100,0

- 20 Een laatste hier gebruikte categorisering focust op de interne structuur van de verschillende stadsgewesten (Mérenne-Schoumaker, *et al.*, 1998). Daarbij worden de verschillende gemeenten ingedeeld aan de hand van hun territoriale en functionele relatie met een van de tien stadsgewesten in Vlaanderen en Brussel, met name: Antwerpen, Brugge, Brussel, Gent, Hasselt/Genk, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende en Sint-Niklaas. De Vlaamse en Brusselse gemeenten worden daarbij gecategoriseerd als deel uitmakend van de eigenlijke agglomeratie van één van deze stadsgewesten, liggend in de «banlieue» of in de «forensenwoonzone» van één van de gewesten of liggend buiten deze stadsgewesten. Ook hier blijkt wederom in het Vlaams Gewest een duidelijke overeenkomst tussen de herkomst van de Kamerkandidaten en de verdeling van de bevolking enerzijds en een duidelijke oververtegenwoordiging van de meest verstedelijkte agglomeratiegebieden bij de gekozenen anderzijds¹³.

Tabel 4. Classificatie van de gemeenten en verdeling van de bevolking, de Kamerkandidaten en -gekozenen in het Vlaams Gewest volgens de indeling van de stadsgewesten.

Gemeenten	Bevolking			Kandidaten		Gekozenen	
	Fi	%	%	Fi	%	Fi	%
<i>Agglomeratie</i>	43	14,0	32,5	277	30,4	41	<u>48,2</u>
<i>Banlieue</i>	62	20,1	15,0	166	18,2	4	<u>4,7</u>
<i>Forensenwoonzone</i>	93	30,2	25,1	247	27,1	17	<u>20,0</u>
<i>Gemeenten buiten de stadsgewesten</i>	110	35,8	27,5	220	24,2	23	<u>27,1</u>
	308	100,1	100,1	910	100,0	85	100,0

Tabel 5. Classificatie van de Kamerkandidaten uit het Vlaams Gewest volgens de stedelijke hiërarchie per partij, in procenten.

Bevolking	Alle kandidaten (N=910)	Agalev (N=145)	CD&V (N=155)	N-VA (N=153)	SP.A-Spirit (N=151)	VI. Blok (N=151)	VLD (N=155)	
1 <i>Grote steden</i>	11,4	8,0	11,7	<u>3,9</u>	<u>5,9</u>	9,3	10,6	<u>7,1</u>
2 <i>Regionale steden</i>	13,3	13,3	<u>15,9</u>	12,3	13,1	<u>15,2</u>	12,6	<u>11,0</u>
3 <i>Kleine steden</i>	10,8	11,9	<u>12,4</u>	9,7	10,5	<u>12,6</u>	11,9	14,2
4	3,6	3,2	2,8	1,9	2,6	5,3	<u>1,3</u>	5,2
5	6,6	7,0	5,5	7,1	6,5	6,6	<u>9,3</u>	7,1
6 <i>Niet-steden</i>	24,4	26,8	<u>26,2</u>	<u>28,4</u>	24,8	<u>22,5</u>	<u>33,1</u>	25,8
7	27,0	26,3	<u>23,4</u>	<u>32,3</u>	<u>31,4</u>	<u>23,8</u>	<u>20,5</u>	25,8
8	3,0	3,5	2,1	4,5	<u>5,2</u>	4,6	<u>0,7</u>	3,9
	100,1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 6. Classificatie van de Kamergekozenen uit het Vlaams Gewest volgens de stedelijke hiërarchie per partij, in procenten.

Bevolking	Alle gekozenen (N=88)	CD&V (N=20)	N-VA (N=1)	SP.A- Spirit (N=22)	VI. Blok (N=18)	VLD (N=24)	
1 <i>Grote steden</i>	11,4	18,8	10,0	0,0	<u>22,7</u>	<u>33,3</u>	12,5
2 <i>Regionale steden</i>	13,3	22,4	<u>25,0</u>	0,0	<u>36,4</u>	11,1	16,7
3 <i>Kleine steden</i>	10,8	16,5	<u>15,0</u>	0,0	4,5	<u>16,7</u>	<u>29,2</u>
4	3,6	5,9	<u>0,0</u>	0,0	13,6	5,6	4,2
5	6,6	5,9	5,0	100,0	4,5	5,6	4,2
6 <i>Niet-steden</i>	24,4	17,6	25,0	0,0	<u>18,2</u>	<u>16,7</u>	<u>12,5</u>
7	27,0	11,8	<u>20,0</u>	0,0	<u>0,0</u>	<u>11,1</u>	<u>16,7</u>
8	3,0	1,2	<u>0,0</u>	0,0	<u>0,0</u>	<u>0,0</u>	4,2
	100,1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

- 21 Een bijkomende vraag is of er tussen de partijen verschillen bestaan qua herkomst van de kandidaten. Daartoe werd de bovenstaande analyse hernomen voor elke partij afzonderlijk. Hierna worden enkel de resultaten weergegeven op basis van de indeling van de gemeenten naar stedelijke hiërarchie. De resultaten voor de twee andere classificaties zijn grotendeels dezelfde.
- 22 Bij de Agalev-kandidaten is er een duidelijke oververtegenwoordiging van de regionale steden en de grootste kleine steden. Daartegenover staat een kleine ondervertegenwoordiging van de niet-steden (de categorieën 7 en 8). De SP.A-Spirit-kandidaten hebben een sterk vergelijkbaar profiel. Aan de andere kant van het spectrum staan de CD&V- en de N-VA-kandidaten met het omgekeerde profiel: een ondervertegenwoordiging van de grote steden en een oververtegenwoordiging van de niet-steden. De VLD-kandidaten sluiten vrij sterk aan bij de verdeling van de gehele bevolking, zij het dat de grote en regionale steden licht ondervertegenwoordigd zijn en de grootste kleine steden oververtegenwoordigd. Het beeld bij de kandidaten van het Vlaams Blok is eerder diffuus. Vooral voor CD&V en Agalev kan er een parallellisme gevonden worden tussen het soort kantons in termen van verstedelijking waaruit kandidaten afkomstig en het soort kantons waar die partijen goed scoren (Kesteloot & De Maesschalck, 2001).
- 23 Bij SP.A-Spirit blijkt bij de gekozenen een zeer duidelijke oververtegenwoordiging van de grote en regionale steden. Daartegenover staat een zeer duidelijke ondervertegenwoordiging van de niet-steden. Ook het Vlaams Blok heeft een gelijkaardig profiel maar de oververtegenwoordiging van de regionale steden valt bij deze partij weg. Bij de VLD valt een oververtegenwoordiging van de kleine steden op evenals een ondervertegenwoordiging van de niet-steden. Deze ondervertegenwoordiging van de niet-steden is ook terug te vinden bij de CD&V-gekozenen, zij het dat zij duidelijk veel minder uitgesproken is dan bij de andere partijen. Bij CD&V valt tenslotte ook een oververtegenwoordiging van de regionale steden op.

- 24 Een laatste oefening die hier rond de herkomst van de kandidaten en gekozenen wordt gemaakt, plaatst de kandidaten en gekozenen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers tegenover de kandidaten en gekozenen voor de Senaat. Ten gevolge van het verschillende kiessysteem – provinciale kieskringen voor de Kamer tegenover één groot Nederlandstalig kiescollege voor de Senaat – geeft deze oefening een eerste aanduiding over het effect van grotere kieskringen op de lokale verankering van de kandidaten en gekozenen. Uit tabel 7 wordt duidelijk dat er bij de Kamerkandidaten sprake is van een kleine ondervertegenwoordiging van de grote steden. Los daarvan komt de verdeling sterk overeen met de verdeling van de bevolking. Bij de Senaatskandidaten is dat niet het geval: de grote en regionale steden zijn duidelijk oververtegenwoordigd, de niet-steden opvallend ondervertegenwoordigd.

Tabel 7. Classificatie van de kandidaten en de gekozenen uit het Vlaams Gewest volgens de stedelijke hiërarchie per wetgevende kamer, in procenten.

Bevolking		Kandidaten voor de Kamer (N=910)	Kandidaten voor de Senaat (N=221)	Gekozenen voor de Kamer (N=85)	Gekozenen voor de Senaat (N=23)
1 Grote steden	11,4	8,0	17,3	18,8	30,4
2 Regionale steden	13,3	13,3	20,9	22,4	30,4
3 Kleine steden	10,8	11,9	11,8	16,5	0,0
4	3,6	3,2	0,9	5,9	0,0
5	6,6	7,0	6,4	5,9	8,7
6 Niet-steden	24,4	26,8	20,5	17,7	13,0
7	27,0	26,3	19,6	11,8	13,0
8	3,0	3,5	2,7	1,2	4,4
	100,1	100,0	100,1	100,2	99,9

- 25 Bij de gekozenen daarentegen komt ook voor de Kamer een duidelijke oververtegenwoordiging van de grote en regionale steden aan het licht. Die oververtegenwoordiging is nog net iets groter bij de gekozenen voor de Senaat.

Gemeentelijk mandaat

- 26 De klassieke theorie over rekrutering van politieke elite gaat ervan uit dat politici die op het nationale politieke niveau worden gerekruteerd, eerst het metier hebben geleerd op een lager politiek niveau (Gaxie, 1993). Niet alleen is dit lokale niveau een niveau om ervaring op te doen, het kan tevens een stevige machtsbasis vormen.
- 27 In onze analyse hebben we de lokale mandaten van de kandidaten onderzocht. Daarbij zijn enkel de lokale politieke mandaten *sensu stricto* weerhouden: burgemeester (B), schepenen (S) en gemeenteraadslid (G). Hierdoor werd geen rekening gehouden met OCMW-voorzitters, of leden van de OCMW-raad¹⁴. Deze analyse gebeurt weerom afzonderlijk voor de Kamerkandidaten en -gekozenen en de Senaatskandidaten en -gekozenen.

Tabel 8. Aantal Kamerkandidaten en -gekozenen met een gemeentelijk mandaat¹⁵.

		Kandidaten (N=954)		Gekozenen (N=88)		Totaal lokale mandatarissen in 2003
		% tov totaal aantal lokale mandatarissen van de partij	% tov totaal aantal kandidaten partij	Fi	% tov totaal aantal gekozenen per partij	Fi
Agalev	B	0	0,0	0,0	-	2
	S	16	37,2	10,1	-	43
	G	54	17,5	34,0	-	308
	Σ	70		44,1	0	383
CD&V	B	27	18,1	17,0	7	149
	S	36	9,3	22,6	2	386
	G	44	1,7	27,7	6	2.603
	Σ	107		67,3	15	3.138
N-VA	B	2	33,3	1,3	-	6
	S	11	34,4	6,9	-	32
	G	33	25,0	20,8	1	132
	Σ	46		29,0	1	170
SP.A-Spirit	B	10	27,0	6,3	3	37
	S	22	8,5	13,8	5	260
	G	63	7,4	39,6	10	851
	Σ	95		59,7	18	1.148
VI Blok	B	0	0,0	0,0	-	0
	S	0	0,0	0,0	-	0
	G	85	18,5	53,5	14	459
	Σ	85		53,5	14	459
VLD	B	26	31,7	16,4	8	82
	S	27	7,0	17,0	0	386
	G	49	3,8	31,6	10	1.279
	Σ	102		65,0	18	1.747
Σ zes lijsten	B	64	23,2	6,7	18	276
	S	112	10,1	11,7	7	1.107
	G	328	5,8	34,4	41	5.632
TOT		504		52,8	66	7.015

- 28 Niet minder dan 504 Kamerkandidaten (52,8%) bekleden een lokaal mandaat. Opgesplitst naar partij, hoeft het geen verwondering te wekken dat de CD&V de meeste lokale mandatarissen onder haar verkiezingskandidaten telt. Het is immers de partij die na de gemeenteraadsverkiezingen van 2000 het grootste aantal lokale mandaten had (Noppe, 2003). Van de 159 CD&V-kandidaten, bekleden er liefst 107 een lokaal mandaat (dit is 67,3% van de CD&V-kandidaten). Dat zijn er vijf meer dan de VLD en 12 meer dan SP.A-Spirit¹⁶. Bij het Vlaams Blok hebben 85 gemeenteraadsleden zich kandidaat gesteld¹⁷. Bij Agalev en N-VA ligt dit met resp. 44,1 en 29,0% nog lager.
- 29 De VLD trekt de kaart van de burgemeesters, en doet relatief gezien minder een beroep op haar schepenen en gemeenteraadsleden. Van de 82 burgemeesters die de VLD in haar rangen telt, staan er 26 (of 31,7%) op de lijsten. Bij de CD&V is dat «slechts» 18,1%, bij SP.A-Spirit 27,0%, terwijl de N-VA twee van haar zes burgemeesters in de strijd werpt.
- 30 Het percentage lokale mandaten ligt bij de gekozenen met 75,1% nóg hoger dan het percentage van de kandidaten. Het gaat daarbij vooral om gemeenteraadsleden. Ook het aantal burgemeesters vormt in vergelijking met de kandidaten een vrij groot aantal. Wanneer we de gegevens opsplitsen per partij is het opvallend dat bij het Vlaams Blok en SP.A-Spirit het aandeel van de lokale mandatarissen op nagenoeg hetzelfde niveau (78%) ligt. Bij het Vlaams Blok gaat het, omwille van het cordon sanitaire, enkel om leden van de gemeenteraad. Bij CD&V en de VLD ligt dat aandeel iets lager (rond 72%). Bij CD&V en de VLD lijken de burgemeesters goed vertegenwoordigd, bij SP.A-Spirit gaat het meer om schepenen.
- 31 Het effect van grotere kieskringen op het lokale activisme van politici kan ook hier weer – zij het slechts verkennend en niet evolutief – worden nagegaan door de vergelijking tussen kandidaten en gekozenen voor de Kamer enerzijds en voor de Senaat anderzijds.

De Senaatskandidaten en -gekozenen zijn beduidend minder actief op lokaal vlak dan de Kamerkandidaten en -gekozenen (tabel 9).

Tabel 9. Aantal kandidaten en gekozenen met een gemeentelijk mandaat, per wetgevende kamer.

		Kandidaten		Gekozenen	
		Fi	% tov totaal aantal kandidaten	Fi	% tov totaal aantal gekozenen
Kamer					
(N=954)	B	64	6,7	18	20,5
	S	112	11,7	7	8,0
	G	328	34,4	41	46,6
	Σ Kamer	504	52,8	66	75,1
Senaat					
(N=234)	B	15	6,4	2	8,0
	S	21	9,0	4	16,0
	G	75	32,1	10	40,0
	Σ Senaat	111	47,5	16	64,0
Totaal					
(N=1.188)	B	79	6,6	20	17,7
	S	133	11,2	11	9,7
	G	403	33,9	51	45,1
	Σ parlement	615	51,8	82	72,6

Tabel 10. Vier types kandidaten.

Hoeveelheid spreiding voorkeurstemmen	evenwichtig (index < 25)	lokaal geconcentreerd (25 < index < 50)	sterk lokaal geconcentreerd (index > 50)
Weinig (1000-schaal < 25)	<i>matig gekende kandidaat (M)</i>	<i>lokale</i>	<i>sterk lokale</i>
Veel (1000-schaal > 25)	<i>provinciaal bekende kandidaat (P)</i>	<i>kandidaat (L)</i>	<i>kandidaat (LL)</i>

Tabel 11. Overzicht van de aantallen en percentages kandidaten en gekozenen volgens categorie, per kieskring en globaal.

		N-VA		SP.A		VI Blok		CD&V		VLD		Agalev		Totaal
		Fi	%	Fi	%	Fi	%	Fi	%	Fi	%	Fi	%	
Antwerpen	L	19	51,35	18	48,65	19	51,35	13	35,14	9	24,32	14	37,84	92
	LL	1	2,70	14	37,84	1	2,70	21	56,76	17	45,95	3	8,11	57
	M	17	45,95	4	10,81	14	37,84	2	5,41	9	24,32	18	48,65	64
	P	0	0,00	1	2,70	3	8,11	1	2,70	2	5,41	2	5,41	9
		37	100,00	37	100,00	37	100,00	37	100,00	37	100,00	37	100,00	222
Limburg	L	6	31,58	11	57,89	0	0,00	9	47,37	13	68,42	3	15,79	42
	LL	0	0,00	2	10,53	0	0,00	4	21,05	2	10,53	0	0,00	8
	M	12	63,16	4	21,05	17	89,47	3	15,79	3	15,79	15	78,95	54
	P	1	5,26	2	10,53	2	10,53	3	15,79	1	5,26	1	5,26	10
		19	100,00	19	100,00	19	100,00	19	100,00	19	100,00	19	100,00	114
Oost-Vl.	L	12	38,71	16	51,61	14	45,16	9	29,03	15	48,39	12	38,71	78
	LL	10	32,26	14	45,16	4	12,90	20	64,52	13	41,94	5	16,13	66
	M	9	29,03	0	0,00	13	41,94	1	3,23	1	3,23	12	38,71	36
	P	0	0,00	1	3,23	0	0,00	1	3,23	2	6,45	2	6,45	6
		31	100,00	31	100,00	31	100,00	31	100,00	31	100,00	31	100,00	186
West-Vl.	L	14	56,00	12	48,00	2	8,00	12	48,00	21	84,00	12	48,00	73
	LL	0	0,00	10	40,00	0	0,00	10	40,00	2	8,00	0	0,00	22
	M	10	40,00	2	8,00	22	88,00	1	4,00	0	0,00	13	52,00	48
	P	1	4,00	1	4,00	1	4,00	2	8,00	2	8,00	0	0,00	7
		25	100,00	25	100,00	25	100,00	25	100,00	25	100,00	25	100,00	150
Totaal kandidaten	L	51	45,54	57	50,89	35	31,25	43	38,39	58	51,79	41	36,61	285
	LL	11	9,82	40	35,71	5	4,46	55	49,11	34	30,36	8	7,14	153
	M	48	42,86	10	8,93	66	58,93	7	6,25	13	11,61	58	51,79	202
	P	2	1,79	5	4,46	6	5,36	7	6,25	7	6,25	5	4,46	32
		112	100	112	100	112	100	112	100	112	100	112	100	672
Totaal gekozenen	L			11	57,89	4	26,67	7	41,18	10	50,00			32
	LL			4	21,05	1	6,67	4	23,53	5	25,00			14
	M					4	26,67							4
	P	1	100	4	21,05	6	40,00	6	35,29	5	25,00			22
		1	100	19	100,00	15	100,00	17	100,00	20	100,00			72

- 32 Wanneer we deze gegevens voor 2003 in historisch perspectief plaatsen, merken we dat ze niet zo sterk verschillen van deze van de afgelopen 20 jaar, toen telkens ongeveer 70% van de parlementsleden ook een lokaal mandaat bekleedde (Fiers, 2001). Een voortzetting van de daling die zich in 1999 voordeed met slechts 61% van de parlementsleden die ook een lokaal mandaat bekleedden heeft zich zeker niet voorgedaan, integendeel zelfs.

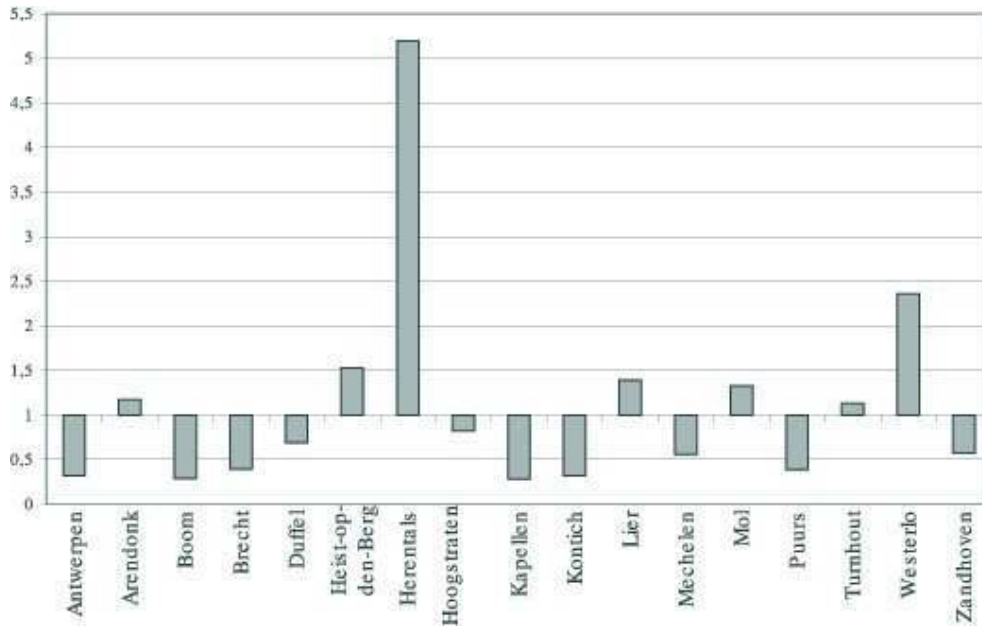
Spreiding van de voorkeurstemmen

- 33 Tot hier toe ging de aandacht in studies over voorkeurstemgedrag in België meestal naar de grootte van het aantal voorkeurstemmen. Dit gebeurde zowel vanuit het perspectief van de kiezer (in welke mate worden er voorkeurstemmen uitgebracht) als van de kandidaat en gekozene (vergelijking van het aantal behaalde voorkeurstemmen) (Smits en Wauters, 2000; Wauters, 2003). In dit onderzoek wordt evenwel dieper ingegaan op de spreiding van de voorkeurstemmen. Is het zo dat een kandidaat vooral voorkeurstemmen haalt in het gebied waar hij/zij woont of zijn ze meer gespreid over de hele kieskring? Door de spreiding van de voorkeurstemmen te bekijken, krijgt men een idee of er lokaal verankerde kandidaten (met sterke concentratie van voorkeurstemmen) op de lijst staan, dan wel of ze verdrongen werden door meer bekende kandidaten¹⁸. Er wordt door naar de gekozenen te kijken ook gezien of er lokaal verankerde kandidaten verkozen raken.
- 34 Er werd eerder al een formule ontwikkeld om de spreiding van de voorkeurstemmen weer te geven (Wauters, 1999). Deze formule, aangepast aan de provinciale kieskringen, luidt voor kandidaat *i* van partij *p* in kanton *m* als volgt:

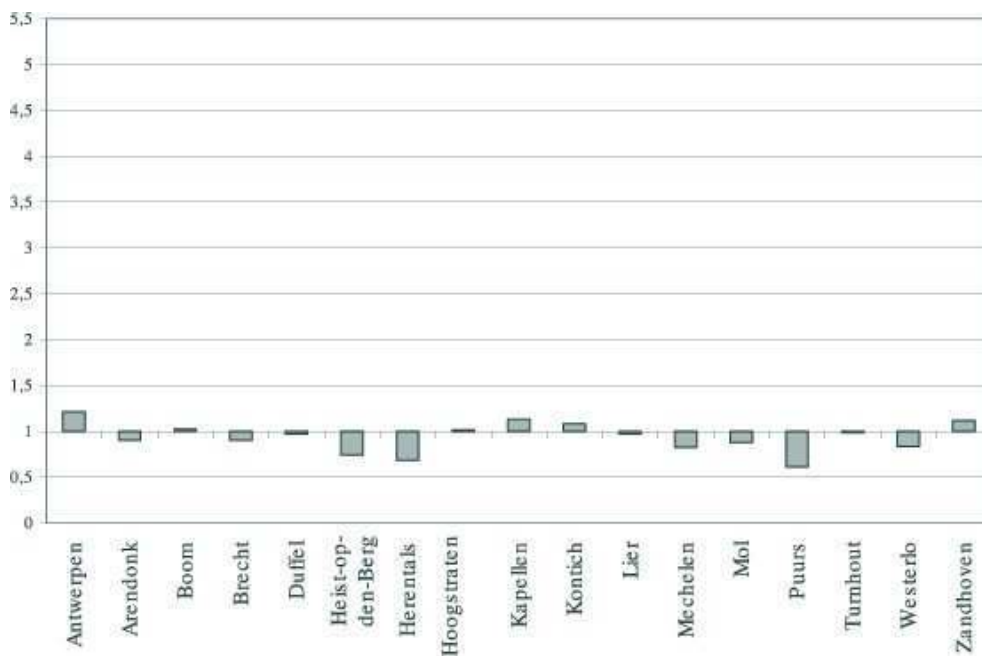
$$\frac{\frac{VKS_m^i}{\sum_{k=1} VKS_k^i}}{VKS_m^p}}{\sum_{k=1} VKS_k^p}$$

- 35 Het aantal voorkeurstemmen van kandidaat i in kanton m wordt gedeeld door het totaal aantal voorkeurstemmen van kandidaat i over alle kantons. Dit quotiënt wordt vervolgens gedeeld door een ander quotiënt dat bekomen wordt door het aantal voorkeurstemmen van alle kandidaten van de partij in kanton m te delen door het aantal voorkeurstemmen van alle kandidaten van de partij over alle kantons. Het is met andere woorden een vergelijking van het aandeel voorkeurstemmen van een kandidaat in een bepaalde kanton met wat men zou verwachten op basis van het aandeel voorkeurstemmen van alle kandidaten van zijn partij in dat kanton.
- 36 We zullen deze formule de afwijkingsformule noemen. Door deze formule te gebruiken worden een aantal storende factoren onder controle gehouden, nl. de grootte van het kanton (in kantons met veel inwoners is het makkelijker om veel voorkeurstemmen te halen), het stemmenaantal van de partij (in kantons waar je partij veel stemmen haalt, is het makkelijker om veel voorkeurstemmen te halen) en het gemiddeld aantal voorkeurstemmen per voorkeurstembiljet (waar gemiddeld genomen veel voorkeurstemmen per biljet worden uitgebracht, is het makkelijker om veel voorkeurstemmen te halen).
- 37 De bekomen waarde per kanton drukt de afwijking uit van het percentage voorkeurstemmen van een kandidaat ten opzichte van het percentage totaal aantal voorkeurstemmen van de ganse partij in dat kanton. Als deze waarde gelijk is aan 1, dan wil dit zeggen dat het aandeel voorkeurstemmen van die kandidaat in dat gebied gelijk is aan wat men zou verwachten op basis van het aandeel voorkeurstemmen van de partij in dat gebied. Als de waarde groter is dan 1 in een bepaalde kieskring, dan is het aandeel voorkeurstemmen van de kandidaat daar groter dan men normaal gezien zou verwachten. Is de waarde kleiner dan 1, dan is het aandeel voorkeurstemmen kleiner.
- 38 We zullen dit illustreren aan de hand van de profielen van twee kandidaten, die om andere factoren constant te houden uit dezelfde provincie en dezelfde partij komen. Het gaat om Patrick Janssens (1e plaats Sp.a-Spirit, Antwerpen) en Jan Peeters (3e plaats, Sp.a-Spirit, Antwerpen) (zie figuren 1 en 2).

Figuur 1. Afwijkingsformule per kanton voor Patrick Janssens.

Figuur 2. Afwijkingsformule per kanton voor Jan Peeters.

- 39 De afwijkingsformules van Patrick Janssens liggen in elk kanton erg dicht bij de waarde 1. Dit wijst erop dat zijn voorkeurstemmen min of meer evenredig verdeeld zijn over gans de provincie. De afwijkingsformules van Jan Peeters in Westerlo, maar vooral in Herentals, waar hij burgemeester is, vertonen een zeer sterke piek, wat erop wijst dat zijn voorkeurstemmen daar relatief sterk geconcentreerd zijn. De afwijkingsformules zijn hier aanzienlijk verschillend van 1.
- 40 Daar waar in het onderzoek over de verkiezingen van 21 mei 1995 (Wauters, 1999), enkel werd gekeken naar het kanton met de grootste piek, zijnde de hoogste score op de

afwijkingsformule, zal nu een index berekend worden die de mate van spreiding over de hele provincie uitdrukt. Dit heeft als voordeel dat wanneer de concentratie van de voorkeurstemmen zich spreidt over meer dan één kanton dit in rekening kan worden gebracht. Het kieskanton is ingevoerd in de 19e eeuw, maar is nu niet altijd meer een relevante entiteit. Zo is het best mogelijk dat verwante buurgemeenten tot een ander kanton behoren. Vandaar dat een concentratie zich kan spreiden over meer dan één kanton. De spreidingsindex houdt hiermee rekening.

- 41 Voor het berekenen van de spreidingsindex gaan we als volgt te werk. Voor elk kanton wordt de hierboven beschreven afwijkingsformule berekend. De waarde van deze formule moet geplaatst worden ten opzichte van 1 (d.i. de situatie waarin een kandidaat een exact even groot aandeel voorkeurstemmen behaalt dan men zou verwachten op basis van alle voorkeurstemmen van de kandidaten van zijn partij). We berekenen nu per kanton de procentuele afwijking ten opzichte van de evenwichtssituatie 1.
- 42 Als deze procentuele afwijkingen voor alle kantons berekend zijn, dan wordt per provincie het gewogen gemiddelde genomen van deze procentuele afwijkingen. Het gemiddelde wordt gewogen aan de hand van de aandelen voorkeurstemmen van alle kandidaten van de partij. Zo bekomen we dan het gemiddelde percentage dat de voorkeurstemmenaandelen van een kandidaat in een kieskring afwijkt van een normaal te verwachten verdeling.

- 43 *spreidingsindex:*

$$\sum_{m=1}^M ((ABS(AFW_m^i - 1) \times 100) \times \frac{VKS_m^p}{\sum_{k=1}^M VKS_k^p})$$

met : AFW_m^i : afwijkingsformule van kandidaat i in kanton m

- 44 De reden waarom gewerkt wordt met een gewogen gemiddelde is dat de index daardoor stabiel wordt en niet verandert louter door een kanton in tweeën op te delen zonder dat er voor de rest iets verandert.
- 45 Toegepast op Patrick Janssens levert dit een spreidingsindex op van 16,34. Dit wil zeggen dat Patrick Janssens gemiddeld per kanton 16,34% afwijkt van de evenwichtssituatie waarbij zijn voorkeurstemmenaandeel per kanton gelijk is aan het voorkeurstemmenaandeel van alle kandidaten van zijn partij samen. De spreidingsindex van Jan Peeters bedraagt 84,26.
- 46 Op basis van deze spreidingsindex, kunnen vier verschillende types kandidaten onderscheiden worden. Er is ten eerste de provinciaal bekende kandidaat. Deze kandidaat is alom gekend in de provincie en het patroon van zijn voorkeurstemmen vertoont een zeer gelijkmatige spreiding over alle kantons (spreidingsindex is kleiner dan 25). Deze kandidaat haalt over het algemeen veel stemmen en is bekend via de media. Patrick Janssens valt in deze categorie. Een tweede type kandidaat is de matig gekende kandidaat. De spreiding van zijn voorkeurstemmen is eveneens gelijkmatig over alle kantons. Daar waar dit bij de provinciaal bekende kandidaat kan verklaard worden door het feit dat hij overal evenveel aanhang heeft, is er hier een andere verklaring: de kandidaat is matig gekend, zelfs in zijn eigen kanton. Het onderscheid tussen beide types kandidaten ligt in het aantal stemmen dat ze behalen: bij een matig gekende kandidaat ligt dit aanzienlijk lager dan bij de provinciale kandidaat. Werken met het absoluut aantal stemmen dat een kandidaat behaalde zorgt echter voor vertekening. Kandidaten uit grotere kieskringen

halen automatisch meer stemmen dan kandidaten uit kleinere kieskringen. Hetzelfde geldt voor kandidaten van partijen die veel stemmen halen ten opzichte van kandidaten van kleinere partijen. Daarom heeft Wilfried Dewachter in 1967 twee formules ontwikkeld die ervoor zorgen dat voorkeurstemmen kunnen vergeleken worden over de grenzen van partijen en kieskringen heen, de zogenaamde 500- en 1000-voorkeurstemmenschaal (Dewachter, 1967b). De 1000-schaal wordt als volgt berekend:

$$\frac{\text{Absoluut aantal naamstemmen kandidaat} + \text{Absoluut aantal naamstemmen kandidaat} \times 100}{1000} = \text{Stemcijfer van de partij in de kieskring}$$

- 47 Er wordt geopteerd voor de 1000-schaal omdat die meer geschikt is om te werken met grotere kieskringen.
- 48 Kandidaten die op de 1000-schaal hoger scoren dan 25, zijn grote stemmentrekkers en komen terecht in de categorie van de provinciaal bekende kandidaten. De andere kandidaten zijn matig gekende kandidaten¹⁹.
- 49 Een derde type kandidaat is de lokale kandidaat. Deze kandidaat heeft een sterke piek van zijn voorkeurstemmen in zijn eigen kanton, in de andere kantons scoort hij lager dan men normaal zou verwachten. Kandidaten die een spreidingsindex hebben tussen 25 en 50 vallen in deze categorie. De lokale verankering komt nog meer tot uiting bij de sterk lokale kandidaat, die echt een uitgesproken uitschieter heeft in het eigen kanton. Kandidaten in deze laatste categorie hebben een spreidingsindex van meer dan 50²⁰.
- 50 Uit de tabel blijkt dat er qua spreiding van de voorkeurstemmen, zelfs met provinciale kieskringen, nog steeds 42% van de kandidaten lokaal verankerd is en 22% zelfs sterk lokaal verankerd. Alles samen is dus ongeveer 65% van de kandidaten in zekere mate lokaal verankerd, in de zin dat ze in één of meerdere kantons merkelijk meer voorkeurstemmen behalen dan men normaal zou verwachten. De traditionele partijen scoren hierbij het best: bij de CD&V is bijna 88% van de kandidaten lokaal of sterk lokaal verankerd, bij Sp.a-Spirit schommelt dit rond de 86%, voor de VLD rond de 82%. Historisch gezien staat de CD&V zeer sterk op het platteland (Kesteloot & De Maesschalck, 2001) en het is dan ook niet echt verwonderlijk dat deze partij het best lokaal ingeplant is. Als enkel naar de sterk lokale kandidaten (LL) wordt gekeken, springt de CD&V er nog meer uit met bijna 50% van hun kandidaten die sterk lokaal ingeplant zijn. Liberalen en socialisten bewegen zich meer en meer in de richting van een meer evenwichtige verdeling van hun stemmen over stad en platteland, zodanig dat ook deze partijen meer en meer goed ingeplant zijn op lokaal vlak.
- 51 In contrast daarmee staan de nieuwere partijen, waar opmerkelijk veel matig gekende kandidaten op de lijst staan: resp. 58,93% (Vlaams Blok), 51,79% (Agalev) en 42,86% (N-VA). Deze partijen zijn relatief nieuw, waardoor ze nog niet overal op lokaal vlak gekende vertegenwoordigers hebben.
- 52 Er is een opmerkelijke aanwezigheid van lokale en sterk lokale kandidaten in de provincie Oost-Vlaanderen. Hiervoor kunnen twee verklaringen gegeven worden: enerzijds het veelzijdig karakter van de provincie met uiteenlopende regio's als het Waasland, de Vlaamse Ardennen en het Meetjesland; anderzijds het grote aantal kantons, wat ervoor zorgt dat er op een lager niveau kan worden geanalyseerd zodat verschillen die elkaar in andere provincies opheffen of afzwakken, hier zichtbaar worden.

- 53 In de provincie Limburg treffen we dan weer opvallend veel matig gekende kandidaten, wat verklaard wordt door de geringe lokale inplanting in die provincie van relatief nieuwe partijen als Vlaams Blok en Agalev, die het overgrote deel van deze kandidaten in hun rangen tellen. In deze provincie zijn ook de meeste provinciaal bekende kandidaten, wat te verklaren valt door het grote provinciale bewustzijn in Limburg, onder andere ondersteund door een dagblad voor gans de provincie. Zo wijst onderzoek ook uit dat de provinciegouverneur het best gekend is in Limburg (Dewachter, Wauters & Dejaeghere, 2002). De VLD wijkt af van deze uitzonderlijke situatie in Limburg door daar toch nog redelijk veel lokaal ingeplante kandidaten te tellen. Het feit dat er voor de VLD zes burgemeesters op de kandidatenlijst in Limburg stonden, speelt hier mee.
- 54 Opvallend bij de gekozenen is dat ongeveer 65% van hen een lokale tot zeer sterk lokale inplanting hebben. De vrees dat de kieshervorming ervoor zou zorgen dat enkel nog politici gekend over gans de provincie zouden verkozen worden, blijkt dus ongegrond te zijn. Uiteraard zijn er veel provinciaal bekende politici bij de gekozenen: zij zijn grote stemmentrekkers en daardoor vaak bovenaan de lijst geplaatst waardoor ze ook relatief vaak verkozen raken. Opmerkelijk is verder dat vier matig gekende kandidaten, allen Vlaams Blok-kandidaten, erin slagen om verkozen te raken.

Besluit

- 55 In dit artikel onderzochten we in welke mate kandidaten en gekozenen bij de federale verkiezingen van 18 mei 2003 lokaal verankerd zijn. Daarover bestond wat twijfel omwille van de vergroting van de kieskringen tot het niveau van de provincie. De lokale verankering is onderzocht aan de hand van drie variabelen: de woonplaats, het lokaal mandaat en de spreiding van de voorkeurstemmen.
- 56 We kunnen vaststellen dat de herkomst van de kandidaten vrij sterk overeenkomt met de verdeling van de bevolking over de verschillende soorten steden en gemeenten. Daarbij komt dat meer dan de helft van de kandidaten een lokaal mandaat bekleedt en dat twee derde een concentratie van zijn of haar voorkeurstemmen heeft in één of meerdere kantons.
- 57 Bij de gekozenen krijgen we een iets ander beeld: oververtegenwoordiging van de steden en ondervertegenwoordiging van het platteland, maar nog steeds veel lokale mandatarissen en gekozenen die kunnen gecatalogeerd worden als lokaal ingeplante of sterk lokaal ingeplante kandidaten.
- 58 We kunnen dan ook besluiten dat lokaal verankerde kandidaten ook in de provinciale kieskringen aanwezig zijn en dat zij er ook in redelijke mate in slagen om verkozen te raken. Een vergelijking met de Senaat toont aan dat een vergroting van kieskringen mogelijk een negatief effect, zij het beperkt, kan hebben op lokale verankering. Onderzoek dat vergelijking over tijd toestaat kan hierin meer klaarheid brengen.

BIBLIOGRAPHIE

- ACKAERT J. (1994), «Het gebruik van de voorkeurstem bij de gemeenteraadsverkiezingen. Een terreinverkenning in de provincie Limburg», *Res Publica*, 36, 2, pp. 107-118.
- CD&V (2002), *Verhofstadts grote kiezersbedrog en virtuele hervormingen*, CD&V-nota, 26 april 2002, 3 p.
- DE CROO H. (2003), Interview in *De Standaard*, 24 november 2003.
- DEBUYST F. (1967), *La fonction parlementaire en Belgique: mécanismes d'accès et images*, Brussel, CRISP, 447 p.
- DEWACHTER W. (1967a), *De wetgevende verkiezingen als proces van machtsverwerving in het Belgisch politiek bestel*, Antwerpen, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 392 p.
- DEWACHTER W. (1967b), «Over het rekenen met de voorkeurstemmen in de wetgevende verkiezingen», *Politica*, 3, pp. 205-217.
- DEWACHTER W. (1970), «Gemeente raadsverkiezingen en verstedelijking», *Res Publica*, 12, 3, pp. 289-331.
- DEWACHTER W. (2001), *De mythe van de parlementaire democratie*, Leuven, Acco, 475 p.
- DEWACHTER W., WAUTERS B. & DEJAEGHERE Y. (2002), *De nauwelijks bereikte burger of «een benchmarking van de overheidscommunicatie»*, Leuven, Afdeling Politologie.
- DONNAY J. & MERENNE-SCHOUMAKER B. (1986), «Essay in industrial typologie of the Belgian communes», *Tijdschrift voor Aardrijkskundige Studies*, 1, pp. 9-31.
- FIERS S. (2001), «Carrièrepatronen van Belgische parlementsleden in een multi-level omgeving (1979-99)», *Res Publica*, 43, 1, pp.171-192.
- GAXIE D. (1993), *La démocratie représentative*, Paris, Montchrestien, 159 p.
- I.A.O. (1987), *De rol van de parlementair in België*, Brussel, Coudenberggroep, 45 p.
- KESTELOOT C. & DE MAESSCHALCK F. (2001), «Anti-urbanism in Flanders: the political and social consequences of a spatial class struggle strategy», *Belgeo*, 1-2, pp. 41-62.
- LIJPHART A. (1986), «Proportionality by non-PR methods: ethnic representation in Belgium, Cyprus, Lebanon, New Zealand, West Germany and Zimbabwe», in GROFMAN B. & LIJPHART A. (eds.), *Electoral laws and their political consequences*, New York, Agathon Press, pp. 113-123.
- LIJPHART A. (1994), *Electoral systems and party systems: a study of twenty-seven democracies 1945-1990*, Oxford, Oxford University Press, 209 p.
- MADDENS B. (1995), *Drie nieuwe parlementen: praktische gids voor kiezers en kandidaten*, Leuven, Davidsfonds, 139 p.
- MÉRENNE-SCHOUMAKER B., VAN DER HAEGEN H. & VAN HECKE E. (1998), *Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991: Verstedelijking*, 174 p.
- NATIONAAL INSTITUUT VOOR DE STATISTIEK (2003), *Oppervlakte en bevolkingsdichtheid: per gewest, provincie, arrondissement en gemeente*, http://statbel.fgov.be/figures/dsp2003_nl.asp.

- NOPPE J. (2003), «Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 2001 en 2002», *Res Publica*, 45, 2-3, pp. 507-572.
- N-VA (2003), *Kieshervorming dient enkel eigenbelang*, persbericht, 26 februari 2003.
- RAE D. (1971), *The political consequences of electoral laws*, New Haven, Yale University Press, 203 p.
- RULE W. (1987), «Electoral systems, contextual factors and women's opportunity for election to parliament in twenty-three democracies», *Western Political Quarterly*, 40, 3, pp. 477-498.
- REEVE A. & WARE A. (1992), *Electoral systems. A comparative and theoretical introduction*, London, Routledge, 190 p.
- SMITS J. & WAUTERS B. (2000), «Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 13 juni 1999», *Res Publica*, 42, 2-3, pp. 265-304.
- TAAGEPERA R. & SHUGART M.S. (1989), *Seats and Votes: the effects and determinants of electoral systems*, New Haven, Yale University Press, 292 p.
- TANT P., LANO P. & DE LOOR H. (2002), «Wie wordt beter van de kieshervorming?», *De Standaard*, 12 september 2002.
- VAN HECKE E. (1998), «Actualisering van de stedelijke hiërarchie in België», *Het Tijdschrift van het Gemeentekrediet*, 52, 3, pp. 45-76.
- VAN WAELVELDE W. & VAN DER HAEGEN H. (1968), «Typologie van Belgische gemeenten naar graad van verstedelijking op 31 december 1961», *Statistische Studiën*, 17, 68 p.
- WAUTERS B. (1999), «Streekgebonden spreiding van voorkeurstemmen», *Res Publica*, 41, 1, pp. 65-85.
- WAUTERS B. (2003) «Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003», *Res Publica*, 45, 2-3, pp. 401-428.

NOTES

1. Bepaalde resultaten uit dit artikel werden eerder voorgesteld tijdens het Nederlands-Vlaams Politicologenetmaal 2003 in de werkgroep «De rekrutering van politiek personeel», Dordrecht, 22-23 mei 2003.
2. Zie: Wet van 27 december 2000 tot beperking met de helft van de devolutieve kracht van de lijststemmen en tot afschaffing van het onderscheid tussen kandidaat-titularissen en kandidaat-opvolgers voor de verkiezing van de federale Wetgevende Kamers en de Raad van de Duitstalige Gemeenschap. Belgisch Staatsblad, 24 januari 2001; Wet van 18 juli 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten van de kandidaturen voor de verkiezingen van de federale Wetgevende Kamers en van de Raad van de Duitstalige Gemeenschap. Belgisch Staatsblad, 28 augustus 2002; Wet van 13 december 2002 tot wijziging van het Kieswetboek evenals zijn bijlage en Wet van 13 december 2002 houdende verschillende wijzigingen van de kieswetgeving. Belgisch Staatsblad, 10 januari 2003.
3. De zeer ingewikkelde procedure die voor Brabant uitgedokterd werd, werd later door het Arbitragehof vernietigd, zodat in de oude provincie Brabant de vroegere regeling met lijstenverbinding van kracht bleef.
4. Paul Tant (CD&V) behoorde niet tot een partij van de paars-groene meerderheid. Op 25 september 2002 stemden drie Kamerleden van de paars-groene meerderheid tegen de nieuwe kieswet: François Dufour (PS), Jan Peeters (SP.A) en Pierre Lano (VLD).

5. Zie bijvoorbeeld de indeling in een Nederlands en een Frans kiescollege voor de verkiezingen van de Senaat en het Europees Parlement. Kiezers uit Brussel-Halle-Vilvoorde die een stem uitbrengen voor een Franstalige partij behoren tot het Franse kiescollege, kiezers uit dezelfde kieskring die een stem uitbrengen voor een Vlaamse partij behoren tot het Nederlands kiescollege. Voor deze kiezers is er dus geen indeling in kiescolleges op territoriale basis.
6. Deze analyse maakt gebruik van data verzameld in het kader van een breder onderzoek van de Afdeling Politologie (KU Leuven) naar kandidaten bij de federale verkiezingen van 18 mei 2003 (KANDI2003-onderzoek). Aan het verzamelen van de gegevens van deze dataset werkten mee: Sam Depauw, Stefaan Fiers, Bart Maddens, Jo Noppe, Steven Van Hecke en Bram Wauters. Eveneens dank aan de partijmedewerkers voor het verstrekken van informatie: Jan Bresseleers (CD&V), Nico Moyaert (N-VA), Nele Jansegiers (Vlaams Blok), Lieven Vanhollemeersch en Luc Lemiengre (Agalev), Carine Meyers, Lieve Decock en de provinciale verantwoordelijken (VLD) en Stijn Decordier (SP.A).
7. Daarvoor verwijzen we naar talrijke studies, o.m. van Debuyst (1967) en Dewachter (1967a, 2001).
8. Idealiter zou het concept lokale verankering ook lokale netwerking (bv. contacten met plaatselijke sociale verenigingen) in rekening moeten brengen, maar dat vergt lang en diepgaand onderzoek. Hoe dan ook, geven de drie onderzochte criteria, ondanks hun beperkte predictieve validiteit, reeds een correct beeld van de mate waarin politici voeling houden met en steunen op een lokale basis.
9. De analyse werd beperkt tot de Vlaamse partijen die bij de vorige verkiezingen vertegenwoordigers hadden in het federale Parlement. Het gaat dan om N-VA, SP.A-Spirit, Vlaams Blok, CD&V, VLD en Agalev.
10. Zowel effectieve kandidaten als opvolgers werden in rekening gebracht. We hebben ons enkel gebaseerd op de kieslijsten, en niet in rekening gebracht of gekozenen ook effectief zetelen in het parlement. Personen die op twee lijsten (Kamer en Senaat) werden gekozen, werden op die manier twee keer geteld in de analyse.
11. Alle 19 gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn terug te vinden in dezelfde categorie (A), zo ook de gehele Brusselse bevolking en alle Vlaamse Kamerkandidaten (44) en gekozenen in de Kamer (3) woonachtig in dat gewest.
12. De spreiding van de bevolking is in dit artikel steeds gebaseerd op de cijfers van het NIS die de toestand weergeven op 1 januari 2003 (NIS, 2003).
13. De 19 Brusselse gemeenten maken allen deel uit van de Brusselse agglomeratie waardoor deze oefening voor het Brussels Gewest weinig zin heeft.
14. De relevantie van zulk een mandaat lijkt ook vrij gering te zijn. Het OCMW-voorzitterschap is trouwens zelfs bij gemeenteraadsverkiezingen geen troef om veel voorkeurstemmen binnen te halen (Ackaert, 1994).
15. Het gaat hier om de 910 Kamerkandidaten en 85 gekozenen uit het Vlaams Gewest en de 44 Vlaamse Kamerkandidaten en 3 gekozenen uit het Brussels Gewest.
16. Bij de SP.A gaat het om 36 burgemeesters, 246 schepenen en 806 gemeenteraadsleden; bij Spirit gaat het om 1 burgemeester, 14 schepenen en 45 gemeenteraadsleden.
17. Voor wat het Vlaams Blok betreft zijn er uiteraard geen burgemeesters en schepenen als gevolg van het cordon sanitaire.
18. Precies omwille van de vraagstelling in welke mate lokaal verankerde kandidaten aan bod komen in provinciale kieskringen, wordt de analyse beperkt tot die Vlaamse kieskringen die één provincie omvatten, nl. West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Antwerpen en Limburg. Het gaat dan uiteraard enkel over kandidaten en gekozenen voor de Kamer.
19. Voor deze classificatie werd niet gezocht naar een gelijkmatige verdeling van de eenheden over de categorieën, wel naar een zo zinnig mogelijke classificatie. Het afbakenen van categorieën en het bepalen van grenzen dreigde zo evenwel een arbitraire aangelegenheid te

worden. Als grenzen voor de onderverdeling op basis van de spreidingsindex, werden resp. 25 en 50 genomen. De spreidingsindex is een gemiddelde procentuele afwijking. Door te opteren voor vaste ronde percentages, nl. 25% afwijking of 1/4 en 50% afwijking of 1/2, werd gepoogd om de grenzen niet zomaar lukraak te kiezen. Deze operationalisering levert over het algemeen mooie resultaten op in de praktijk. Enkel voor kandidaten van Agalev, die uitzonderlijk slecht scoorden bij de verkiezingen, levert dit een aantal op zijn minst merkwaardige classificaties op: zowel politiek secretaris Jos Geysels als uittredend staatssecretaris Eddy Boutmans komen terecht in de categorie matig gekende kandidaat. Het feit dat ze op een weinig zichtbare plaats op de lijst stonden, resp. de 23ste en de 3de plaats, kan een verklaring vormen, alsook hun relatief zwakke score. Omdat het aantal onlogische resultaten zeer beperkt bleef, werd er toch voor geopteerd om de behouden classificatie aan te houden.

20. Ook voor lokale kandidaten en uitgesproken lokale kandidaten kan eventueel nog een verder onderscheid gemaakt worden op basis van een voorkeurstemmenschaal. (Wauters, 1999) Omdat een verdere opdeling het classificatieschema nodeloos ingewikkeld dreigt te maken en omdat dit niet direct relevant is voor de onderzoeksvraag, werd ervoor geopteerd om voor hen de spreidingsindex te analyseren.

RÉSUMÉS

In recent years the Belgian electoral law suffered from five major changes, of which the widening-up of the electoral districts to the level of the provinces, was criticised for disrupting the tradition of a strong local anchorage of candidates and MPs. This would estrange the electorate from its representatives, as it was widely believed that the electoral system would be beneficial to urban and well-known candidates only.

Our analysis of the candidates of the Flemish political parties, for the elections of 18 May 2003 does not assert this thesis. Candidates from urban areas are not over-represented on the electoral lists. Moreover, more than half of the candidates concurrently occupy political positions on local level, and the number of preference votes is for two thirds of the candidates concentrated in one or a few constituencies.

Analysis of the elected representatives shows a rather different picture in terms of local anchorage. Our data suggest an over-representation of urban politicians. Nevertheless, still a lot of MPs can be labelled as «locally embedded».

Based on our findings, we deny the critique that locally embedded candidates would be outnumbered on the electoral lists and in parliament through a widening-up of the electoral districts.

Au cours de ces dernières années, la loi électorale belge a subi cinq changements majeurs, dont l'extension des districts électoraux au niveau des provinces, à laquelle on a reproché de rompre avec la tradition d'un ancrage local important des candidats et parlementaires, et d'éloigner par conséquent l'électorat de ses représentants. On craignait en effet que le système électorale ne profite qu'aux candidats des villes ainsi qu'aux candidats les plus connus.

Notre analyse des candidats des partis politiques flamands pour les élections du 18 mai 2003 ne soutient pas cette thèse. Les candidats provenant des zones urbaines ne sont pas surreprésentés sur les listes électorales. En outre, plus de la moitié des candidats occupent simultanément des postes politiques au niveau local, et le nombre de votes de préférence se concentre, pour deux

tiers des candidats, dans une seule circonscription, voire dans quelques-unes.

L'analyse des représentants élus montre une image assez différente en termes d'ancrage local. Nos données laissent apparaître une sur-représentation des élus issus des villes. Toutefois, on trouve encore beaucoup d'élus pouvant être qualifiés d'«ancrés localement».

Sur base de nos découvertes, nous rejetons la critique selon laquelle l'extension des districts électoraux entraînerait une sous-représentation, sur les listes électorales et au parlement, des candidats ancrés localement.

INDEX

Mots-clés : ancrage local, élections, réforme électorale, Flandre

Keywords : local anchorage, electoral reform, Flanders

AUTEURS

BRAM WAUTERS

Afdeling Politologie, Katholieke Universiteit Leuven, Belgium, bram.wauters@soc.kuleuven.ac.be

JO NOPPE

Afdeling Politologie, Katholieke Universiteit Leuven, Belgium, jo.noppe@soc.kuleuven.ac.be

STEFAN FIERS

Afdeling Politologie, Katholieke Universiteit Leuven, Belgium, stefaan.fiers@soc.kuleuven.ac.be